

KOPAONIČKA ŠKOLA
PRIRODNOG PRAVA
SLOBODAN PEROVIĆ

Universitas Iuris
Naturalis Copaonici

MEĐUNARODNA NAUČNA
KONFERENCIJA

MEĐUNARODNI PRAVNI ODNOSI I PRAVDA

Zbornik radova 36. Susreta
Kopaoničke škole prirodnog prava
Slobodan Perović

Beograd, 2023. | Tom I

KOPAONIČKA ŠKOLA PRIRODNOG PRAVA – SLOBODAN PEROVIĆ
KOPAONIK SCHOOL OF NATURAL LAW – SLOBODAN PEROVIĆ

Universitas Iuris Naturalis Copaonici

36. Susret
36th Meeting

**MEĐUNARODNI PRAVNI ODNOSI
I PRAVDA
INTERNATIONAL LEGAL RELATIONS
AND JUSTICE**

Zbornik radova 36. Susreta Kopaoničke škole prirodnog prava
– Slobodan Perović
Proceedings of the 36th Meeting of Kopaonik School of Natural Law
– Slobodan Perović

MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Kopaonik, 13 – 17. decembar 2023
Kopaonik, 13 - 17 December 2023

Tom I/Volume I

Beograd, 2023

MEĐUNARODNI PRAVNI ODNOSI I PRAVDA
INTERNATIONAL LEGAL RELATIONS AND JUSTICE

Zbornik radova 36. Susreta Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
Proceedings of the 36th Meeting of Kopaonik School of Natural Law – Slobodan Perović

Međunarodna naučna konferencija, 13. – 17. decembar 2023.
International Scientific Conference, 13 - 17 December 2023

Izdavač/Publisher

Kopaonička škola prirodnog prava – Slobodan Perović
Patrijarha Gavrila 12, Beograd

E-mail: office@kopaonickaskola.rs
www.kopaonikschool.org

Glavni i odgovorni urednik/Editor-in-Chief

JELENA S. PEROVIĆ VUJAČIĆ

Predsednik Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
President of the Kopaonik School of Natural Law – Slobodan Perović

Sekretar/Secretary

Andrea Nikolić

Uređivački odbor/Editorial Board

Prof. dr Đorđe Đorđević, Prof. dr Nataša Delić, Dr Hajrija Mujović, Mr Gordana Petković, Prof. dr Edita Kastratović, Dr Božidar Otašević, Prof. dr Milan Škulić, Prof. dr Olga Jović-Prlainović, Dr Uroš Novaković, Prof. dr Dobrosav Milovanović, Prof. dr Zoran Lončar, Prof. dr Zorica Vujošević, Dr Christa Jessel-Holst, Prof. dr Dragor Hiber, Akademik prof. dr Zoran Rašović, Prof. dr Nikola Mojović, Prof. dr Nina Planojević, Prof. dr Gordana Ilić-Popov, Akademik prof. dr Mirko Vasiljević, Dr Dragiša Slijepčević, Miroslav Nikolić, Jasminka Obućina, Dr Mirjana Glinčić, Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić, Dr Thomas Meyer, Dr Nataša Hadžimanović, Prof. dr Stojan Dabić, Prof. dr Mirjana Radović, Predrag Trifunović, Prof. dr Ljubinka Kovačević, Dimitrije Milić, Prof. dr Sanja Danković Stepanović, Dr Đorđe Krivokapić, Andrea Nikolić, Prof. dr Gordana Stanković, Prof. dr Ivana Krstić, Akademik prof. dr Radovan Vukadinović, Dr Jelena Vukadinović Marković, Prof. dr Gordana Vukadinović, Prof. dr Saša Bovan, Prof. dr Vladan Petrov

Međunarodni naučni odbor/International Scientific Committee

Xavier Blanc-Jouvan (Professor emeritus at the University of Paris I Panthéon-Sorbonne, France), Rajko Kuzmanović (President of the Academy of Sciences and Arts of Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina), Prof. dr Gian Antonio Benacchio (University of Trento, Italy), Prof. dr Francesca Fiorentini (University of Trieste, Italy), Vlado Kambovski (Macedonian Academy of Sciences and Arts, North Macedonia), Prof. dr Aleksandra Maganić (Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia), Dr Mateja Đurović (King's College London, UK).

Kompjuterska obrada/Pre-print
Miodrag Panić

Dizajn korica/Cover design
Uroš Živković

Tiraž/Number of Copies: 500

Štampa/Print
FUTURA, Novi Sad

ISBN-978-86-81956-22-9 (serija) / ISBN-978-86-81956-18-2

Radovi u ovom Zborniku podležu anonimnoj recenziji od strane dva recenzenta. Ocene iznesene u člancima objavljenim u ovom Zborniku lični su stavovi njihovih autora i ne izražavaju stavove uredništva ni institucija u kojima su autori zaposleni. Svi radovi u ovom Zborniku se objavljuju po pozivu, a njihovi autori imaju svojstvo pozvanih predavača na konferenciji.

Predgovor

Zbornik pred nama sadrži radove dostavljene za Trideset šesti Susret Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović, pod stalnim naslovom „Pravda i pravo – Posvećeno osnivaču Kopaoničke škole prirodnog prava akademiku prof. dr Slobodanu Peroviću“, sa opštom temom ovogodišnjeg skupa „MEĐUNARODNI PRAVNI ODNOSI I PRAVDA“. Tematska sadržina priloga raspoređena je prema Heksagonu Kopaoničke škole prirodnog prava: *Pravo na život, Pravo na slobodu, Pravo na imovinu, Pravo na intelektualnu tvorevinu, Pravo na pravdu* i *Pravo na pravnu državu*, a objavljeni radovi raspoređeni su prema odgovarajućim katedrama i sekcijama Kopaoničke škole.

Ovogodišnji opus Kopaoničke škole, predstavljen u četiri toma Zbornika radova na preko 2000 stranica teksta, okuplja 110 referata autora iz Srbije i inostranstva (preko deset stranih zemalja u koje, između ostalih, ulaze Italija, Nemačka, Velika Britanija, Turska, Kina, zemlje regiona).

U uvodnom delu Zbornika radova ovog, Trideset šestog Susreta, objavljujemo *Deklaraciju Kopaoničke škole prirodnog prava* čiji je autor akademik prof. dr Slobodan Perović. U svojstvu osnivača i predsednika Kopaoničke škole prirodnog prava, profesor Perović učinio je predlog teksta ove Deklaracije na Završnoj plenarnoj sednici Škole 2002. godine, na kojoj je Deklaracija jednoglasno prihvaćena. Deklaracija je štampana u jednoj knjizi na šest jezika i to: engleskom, francuskom, nemačkom, španskom, ruskom i kineskom jeziku. Odredbe ove Deklaracije u celini su aktuelne i danas, kako u kontekstu opšte teme ovogodišnjeg Susreta, tako i kao pažljivo ucrtan putokaz ka ostvarenju višeg stepena socijalne, ekonomske, moralne, državne, sudske i svake druge pravde. Deklaracija čini uvod za naučne radove posvećene pitanju ostvarenja pravde u međunarodnim pravnim odnosima, analiziranom sa aspekta različitih oblasti prava. Zbornik se zaključuje četvrtim tomom, čiju sadržinu čine radovi mladih učesnika Kopaoničke škole, dostavljeni na osnovu konkursa za nagradu „Profesor Slobodan Perović“.

Rad Trideset šestog Susreta Kopaoničke škole, u formi međunarodne naučne konferencije, odvija se na Kopaoniku, prema objavljenom Programu – putem plenarne sednice otvaranja Susreta, dvadeset četiri radne sekcije u okviru šest katedara Kopaoničke škole, više panel diskusija i okruglih stolova, kao i završne plenarne sednice Susreta.

* * *

Kopaonička škola prirodnog prava, počev od decembra 2020. godine, objavljuje radove posvećene njenim decembarskim susretima u novom, posebnom izdanju naučnog zbornika, u nastojanju da ispuni najviši kvalitet i sve standarde koji se zahtevaju kad je reč o jednoj savremenoj naučnoj publikaciji. Izlazak ovog Zbornika iz štampe potvrđuje odlučnost Kopaoničke škole da, rukovođena snagom naučnog argumenta i slobodno izražene misli, istraje na putu daljeg razvoja i usavršavanja njenog naučnog integriteta i autoriteta. Sa tim mislima i tom sadržinom, predajemo ovaj Zbornik pravničkoj javnosti, u nadi da će ispuniti njena očekivanja.

Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić
Predsednik Kopaoničke škole
prirodnog prava – Slobodan Perović

ZORAN ĐURĐEVIĆ
NENAD RADOVIĆ

PRIORITETI EVROPSKE UNIJE I REPUBLIKE SRBIJE U SUPROTSTAVLJANJU KRIMINALU

Velike posledice organizovanog kriminala i zahtevi društva za efikasnijom zaštitom usloveli su potrebu za preduzimanjem proaktivnih aktivnosti. Za jasno definisane proaktivne aktivnosti neophodna je objektivna procena i prognoza. U radu je predstavljen metodološki okvir za procenu pretnje od teškog i organizovanog kriminala i postupak izbora prioriteta u okviru ciklusa politike Evropske unije za suprotstavljanje teškom i organizovanom kriminalu. Drugi deo rada posvećen je strateškim aktima donetim u Republici Srbiji, Strateškoj proceni javne bezbednosti i Proceni pretnje od teškog i organizovanog kriminala sa najvažnijim činjenicama o organizovanim kriminalnim grupama i oblastima kriminala koje su bile predmet navedenih dokumenata. U zaključku su iznete preporuke za unapređenje metoda za prikupljanje i razmenu podataka, odnosno za unapređenje analitičkih kapaciteta neophodnih za objektivnu izradu svih strateških dokumenata.

Ključne reči: faktori relevantni za kriminal, analiza kriminala, strateška procena, organizovani kriminal

U V O D

Brze društvene promene, zahtevi društva da se na efikasan, efektivan i ekonomičan način štite osnovna prava i slobode građana, osim analize i procene trenutnog

Prof. dr Zoran Đurđević, redovni profesor Kriminalističko-policijskog univerziteta, Beograd,
e-mail: zoran.djurdjevic@kpa.edu.rs.

Prof. dr Nenad Radović, redovni profesor Kriminalističko-policijskog univerziteta, Beograd,
e-mail: nenad.radovic@kpa.edu.rs.

kriminaliteta, kao posebno važan i neizbežan preduslov za preduzimanje proaktivnih mera predstavlja unapređenje stručnih kapaciteta za prognozu kriminala.

Metodološki okvir za identifikaciju faktora relevantnih za kriminal, njihovu analizu i prognozu su osnova za izradu strateških dokumenata, izbor prioriteta i definisanje proaktivnih mera za sprečavanje krivičnih dela sa najvećom društvenom posledicom. Organizacija najvećeg broja organizovanih kriminalnih grupa (u daljem delu rada OKG) je fleksibilna, dinamična, sposobna da se prilagodi potrebama. Članovi OKG koriste različite društvene krize kao mogućnosti za sticanje bogatstva. U toku pandemije kovida 19, države članica EU su otkrile pokušaj prodaje 1,1 milijarde doza falsifikovanih vakcina za 15,4 milijardi evra.¹

Materijalna korist kao motivacija za vršenje krivičnih dela doprinosi definisanju kriminalnih šema, pokreće saradnju koja na prvi pogled izgleda neprincipijelna, dovodi do angažovanja visokoobrazovanih lica, zloupotrebe savremenih tehničkih sredstava, ulazak u legalne poslovne strukture i pranje novca. Zapravo, na sličan način kao legalne poslovne strukture, čiji uspeh zavisi od izgrađene infrastrukture neophodne za uspeh, tako i OKG nastoje da uspostave svoju logističku šemu, u koju uključuju stručnjake različitih profila, od onih iz IT oblasti, koji su neophodnih za zaštitu komunikacija do finansijskih, koji pomažu u pranju novca. OKG su stvorile paralelan finansijski sistem uz pomoć kog se realizuju transakcije bez bilo kakvog nadzora, tako da se ne može pratiti imovinska korist stečena vršenjem krivičnih dela.

Visokotehnoški kriminal je ključni izazov za digitalnu ekonomiju i društvo. Zlonamerni programi se koriste za ugrožavanje informacionih sistema. Šeme internet prevara uzimaju danak digitalizaciji, čiji predmet su svi, od pojedinaca, malih i velikih preduzeća, do državnih organa i agencija. Više od 80% krivičnih dela danas ima digitalnu komponentu. Članovi OKG koriste šifrovane komunikacije, društvene mreže i instant servise za razmenu poruka. Šifrovanje osigurava tajnost, integritet podataka i zaštitu identiteta učesnika u komunikacijama.² Onlajn okruženje i onlajn trgovina pružaju mogućnost da veliki broj ljudi kupi krijumčarenu robu.³

¹ Europol, The EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), 2021, 19.

² Dešifrovanje EncroChat komunikacije dovelo je do hapšenja 6.558 lica i oduzimanja oko 900 miliona evra u 2020. godini, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news>, 4. 10. 2023.

³ Europol, The EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), 2021, 11–12.

Za ostvarivanje svojih ciljeva koriste korupciju i nasilje, uključujući i nasilje prema nepoznatim licima, slučajnim žrtvama, koje se prihvata kao neophodno da bi se ostvario cilj.

Korupcija je karakteristika većine organizovanih kriminalnih grupa u EU. Skoro 60% kriminalnih grupa registrovanih u SOCTA dokumentu iz 2021. godine je koristilo korupciju u svojim kriminalnim aktivnostima. Korupcija je ključna slabost država u borbi protiv organizovanog kriminala.

Složen društveni kontekst, često prisutan i nadnacionalni element, njihovo vešto korišćenje od strane OKG zahtevaju promenu pristupa u suprotstavljanju kriminalu, kako na nacionalnom tako i na nadnacionalnom nivou.

Profit kao motiv oblikuje kriminalne šeme, utiče na saradnju i konkurenciju, na razmatranje rizika i koristi. U skladu sa potrebama, OKG menjaju načine vršenja krivičnih dela, čime pokazuju svoju svestranost, fleksibilnost i sposobnost za promene. OKG, odnosno njeni članovi pokazuju veliki stepen veština u prepoznavanju i korišćenju različitih mogućnosti, gde se svaka uočena prilika nastoji iskoristiti za vršenje krivičnih dela i sticanje bogatstva (kovid 19).

Ukoliko želimo na efikasan način da se suprotstavimo organizovanom kriminalu neophodno je da se što više usmerimo na preduzimanje proaktivnih aktivnosti.

Da bi proaktivne aktivnosti imale pozitivan rezultat potrebno je izvršiti procenu i prognozu faktora relevantnih za organizovani kriminal, uključujući svaku oblast.⁴ Potrebno je objektivno analizirati društvene promene, relevantne procese, koji mogu uticati na kriminal. Upravo to je i predmet ovog istraživanja, prezentacija osnovnih elemenata metodološkog okvira neophodnog za izbor prioriteta rada.

Drugi segment analize, koji neće biti predmet istraživanja, a koji je izuzetno važan, jeste rad nosilaca borbe protiv kriminaliteta, konkretno, analiza novih stručnih kompetencija, pravni okvir rada, modeli organizacije i tehnička opremljenost policije.

METODOLOŠKI OKVIR ZA ANALIZU ORGANIZOVANOG KRIMINALA I IZBOR PRIORITETA RADA EVROPSKE UNIJE

Države članice Evropske unije suprotstavljanje teškom i organizovanom kriminalu zasnivaju na metodološkom okviru definisanom kroz cikluse od četiri

⁴ Zoran Đurđević, Nenad Milić, „Značaj analitičke podrške u suprotstavljanju savremenim oblicima kriminaliteta“, *Bezbednost*, br. 1, Beograd, 2020, 86.

godine (*EU Policy Cycle for organised and serious international crime*). U toku je treći ciklus⁵ (*European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats, EMPACT 2022–2025*),⁶ koji predstavlja logičan nastavak drugog.⁷ Evropska multidisciplinarna platforma protiv kriminalnih pretnji predstavlja ključni instrument kojim se na koherentan i metodološki usklađen način države članice Evropske unije suprotstavljaju organizovanom i drugim težim oblicima kriminala. Platforma predstavlja model saradnje država članica, koju podržavaju sve institucije, tela i agencije Evropske unije (Evropol, Fronteks, Evrodžast, CEPOL, OLAF, EU-LISA, EFCA i dr.). Poseban deo posvećen je unapređenju saradnje sa zemljama koje nisu članice EU, međunarodnim organizacijama i drugim subjektima u čijoj nadležnosti se nalazi suprotstavljanje kriminalu.

Finansijsku podršku aktivnostima definisanim u EMPACT-u pruža Evropska komisija, koja ima ključnu ulogu u definisanju višegodišnjeg strateškog plana (MASP), čiji predstavnici uzimaju učešće u osmišljavanju i realizaciji operativnih akcijskih planova i prisustvuju sastancima nacionalnih koordinatora EMPACT-a. Evropska komisija je 2021. godine usvojila novu EU strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala (2021–2025).⁸

Kao deo implementacije nove strategije Evropola 2020+, Evropol je formirao Jedinicu za analizu i stratešku koordinaciju, čiji je predmet rada unapređenje koordinacije međuresornih aspekata analitičkog rada, kao što su analitičke obuke, standardi analize i kontrola kvaliteta analitičkih proizvoda, analiza podataka, procesi podrške i analize. Osim navedenog, Jedinica koordinira niz drugih aktivnosti kao što je podrška EMPACT-u i oficirima za vezu Evropola.

Evropska multidisciplinarna platforma protiv kriminalnih pretnji (EMPACT) se sastoji od četiri koraka.

Prvi korak. – Prvi korak čini izrada Procene pretnje od teškog i organizovanog kriminala Evropske unije (EU SOCTA).⁹ SOCTA je procena trenutnih

⁵ Prvi ciklus je bio od od 2013. do 2017, a drugi od 2017. do 2021.

⁶ Council of the European Union, Council conclusions on the permanent continuation of the EU Policy Cycle for organised and serious international crime: EMPACT 2022 +, Brussels, No. prev. doc.: 5907/21.

⁷ Council of the European Union, Council Conclusions on the continuation of the EU Policy Cycle for organised and serious international crime for the period 2018–2021, No. prev. doc.: 7704/17.

⁸ European Commission, EU Strategy to tackle Organised Crime 2021–2025, Brussels, COM(2021) 170 final.

⁹ Council of the European Union, Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017 – Revised methodology, Brussels, 2017.

i prognoza budućih pretnji. Procena sadrži detaljnu analizu i procenu: krivičnih dela teškog i organizovanog kriminala, karakteristika OKG, faktora relevantnih za vršenje krivičnih dela, načina na koje učinioci nastoje da izbegnu krivičnu odgovornost i posledica koje teški i organizovani kriminal ima na društvo.

Analiza karakteristika i indikatora OKG je ključna za donošenje zaključaka i izradu preporuka u vezi s ključnim pretnjama i rizicima.

Analizom svih indikatora i faktora dobija se odgovor na četiri pitanja.¹⁰

– Koje OKG (ili vrste organizovanih kriminalnih grupa) predstavljaju najveće pretnje i zašto?

– Koje oblasti teškog i organizovanog kriminala imaju trend povećanja i zašto?

– Gde su registrovane kriminalne aktivnosti i njihove posledice?

– Koje društvene promene utiču na oblast teškog i organizovanog kriminala i zašto?

Svrha indikatora jeste da opišu OKG i da procene nivo pretnje koju predstavljaju. Analiza sposobnosti i namera OKG pružaju odgovore na sledeća pitanja.¹¹

– Koliko sredstava poseduje ili kontroliše OKG?

– Koliko je širok opseg delovanja OKG?

– Koliko je fleksibilna OKG?

– Koliki uticaj može OKG da primeni na organ za sprovođenje zakona, javni sektor i privatni sektor?

– Kako OKG koristi nasilje?

Faktori relevantni za kriminal sa fokusom na grupe krivičnih dela, analiziraju se PESTEL metodom. Na osnovu relevantnih faktora vrši se procena verovatnoće da pretnja postane realnost. Procena uključuje i sagledavanje efekata, posledica, pre svega finansijskih, socijalnih, ali i zdravstvenih. Za svaku grupu krivičnih dela izrađuje se mapa sa argumentima. Detaljni mapa sa argumentima se koriste i za pripremu višegodišnjih strateških planova (MASPs) i operativnih akcionih planova (OAPs).

Najveći broj OKG registrovanih u državama članicama EU (80%) bave se nar-ko-kriminalitetom, organizovanim imovinskim kriminalom, akciznim prevarama, trgovinom ljudima, onlajn prevarama i krijumčarenjem migranata. Novac stečen

¹⁰ Council of the European Union, Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017 – Revised methodology, Brussels, 2017.

¹¹ Council of the European Union, Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017 – Revised methodology, Brussels, 2017.

vršenjem krivičnih dela koriste za ulazak u legalne poslovne strukture (80%).¹² Značajan deo novca se pere ulaganjem u nekretnine ili u robu velike vrednosti (68%). Za ostvarivanje nezakonite dobiti vršenjem krivičnih dela i za zaštitu od krivične odgovornosti 60% koriste korupciju i nasilje. U najvećem broju slučajeva nasilje i zastrašivanje se koriste planirano, na unapred smišljen način prema članovima konkurentskih kriminalnih grupa, prema licima koja učestvuju u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela (na primer: svedocima i njihovim advokatima, policiji, tužiocima i sudijama), ali i prema svojim članovima u cilju disciplinovanja ili kažnjavanja za načinjene propuste. Nasilje se kreće od pretnji, zastrašivanja, do otmica, mučenja, sakaćenja i ubistava. U nekim slučajevima OKG koriste usluge profesionalnih ubica. U analiziranom periodu, četvrtina registrovanih OKG je aktivna duže od 10 godina, a 70% duže od tri godine, 79% ima šest i više članova. Veliki broj OKG (65%) su sastavljene od članova koji pripadaju različitim nacionalnostima. Više od 50% svih osumnjičenih članova organizovanih kriminalnih grupa nisu državljani EU. Najveći broj potiče iz zemalja Zapadnog Balkana, Istočne Evrope i Severne Afrike. Posebno važna činjenica, koju zajedno treba analizirati sa nacionalnostima članova OKG, jeste da je 7 od 10 OKG aktivno u više od tri države, a 40% se bave sa više od jedne kriminalne aktivnosti.¹³

Drugi korak. – Savet Evropske unije definiše prioritete za borbu protiv teškog i organizovanog kriminala. Da bi se postigli željeni ciljevi razvija se Generalni višegodišnji strateški plan (*General Multi-Annual Strategic Plan, G-MASP*) u okviru kog se definiše zajednički, multidisciplinarni, integrisani i integralni pristup neophodan za efikasno postupanje. Prioriteti Evropske unije do 2025. godine jesu borbe protiv: visokorizičnih kriminalnih mreža; sajber napada; trgovine ljudima; seksualne eksploatacije dece; krijumčarenja migranata; krijumčarenja, nezakonite proizvodnje i stavljanja u promet narkotika; prevara, privredniog i finansijskog kriminala; ekološkog kriminala i trgovine vatrenim oružjem.¹⁴

Treći korak. – Treći korak uključuje razvoj, implementaciju i praćenje godišnjih akcionih planova (annual operational action plans, OAP-s). Godišnje akcione planove usvaja, koordinira i prati njihovu realizaciju Stalni komitet za operativnu saradnju u oblasti unutrašnje bezbednosti (*The Standing Committee on Operational Cooperation on Internal Security, COSI*).

¹² U 2019. godini na devet glavnih nezakonitih tržišta u Evropskoj uniji zarada je iznosila 139 milijardi evra, što čini 1% bruto domaćeg proizvoda Unije.

¹³ Europol, The EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), 2021, 18–19.

¹⁴ Europol, The EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA), 2021, 18–19.

U 2021. godini Evropol je potpisao sporazum o formiranju 21 novog zajedničkog istražnog tima. Iste godine u okviru zajedničkih akcija usmerenih na organizovane kriminalne mreže, na osnovu obaveštajnih podataka država članica uz koordinaciju Evropola i Fronteksa, uhapšen je 741 član OKG. U 2022. godini, u okviru akcija širom EU pokrenute su 9.262 istrage, uhapšeno je 9.922 učinilaca, identifikovano je 4.019 žrtava trgovine ljudima, uhapšeno 3.646 krijumčara migranata; zaplenjeno preko 180 miliona evra i preko 62 tone droge. Predmet najvećeg broja istraga je bilo krijumčarenje migranata (4.408), onlajn prevare (1.727) i trgovina ljudima (904). Posle učinilaca koji su vršili krijumčarenje migranata, najveći broj uhapšenih je bilo učinilaca onlajn prevara (2.609) i organizovanog imovinskog kriminala (1.153).¹⁵

Četvrti korak. – Nalazi se na kraju svakog EMPACT ciklusa, predstavlja nezavisnu evaluaciju sprovedenih aktivnosti, na osnovu čega se daju smernice za sledeći EMPACT ciklus.

Cilj aktivnosti po prioritetima jeste da se identifikuju i razbiju organizovane kriminalne grupe koje predstavljaju veliku pretnju za EU, kao i pojedinci sa rukovodećom ulogom u tim grupama, sa posebnim naglaskom na one koje koriste korupciju, vrše nasilje, i one koji peru novac kroz paralelni finansijski sistem.

METODOLOŠKI OKVIR ZA IZBOR PRIORITETA I PRIORITETI U SUPROTSTAVLJANJU KRIMINALITETU U REPUBLICI SRBIJI

Metodološki okvir za izbor prioriteta u suprotstavljanju kriminalitetu povezan je sa implementacijom novog modela rada, implementacijom Policijsko-obaveštajnog modela (POM) u Ministarstvu unutrašnjih poslova. POM je model rada policije usmeravan obaveštajnim informacijama (*intelligence-led policing*).¹⁶ Implementacija POM-a je jedna od preporuka koju realizujemo na putu pridruživanja EU (Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost, potpoglavlje Borba protiv organizovanog kriminala).¹⁷

Suština rada POM-a je usmeravanje rada policije na osnovu analize, procene i prognoze kriminaliteta. U skladu s tim, Ministarstvo unutrašnjih poslova

¹⁵ Europol, General Factsheets – EMPACT 2022 Results, 5-7, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases>, 7. 3. 2023.

¹⁶ Zoran Đurđević, Ilija Racić, „Evaluacija implementacije Policijsko-obaveštajnog modela u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije“, *Pravni život*, br. 9, Beograd, 2018, 601–610.

¹⁷ Vlada Republike Srbije – Pregovaračka grupa za poglavlje 24 (2016). Akcioni plan za poglavlje 24 – Pravda, sloboda, bezbednost, Beograd, 2016, 169, https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/nacrt_revidiranog_akcionog_plana_za_poglavlje_24_m.pdf, 8. 10. 2023.

je krajem 2015. godine izradilo prvu, a 2020. godine i drugu procenu pretnje od teškog i organizovanog kriminala,¹⁸ kojima je definisala konkretne prioritete u suprotstavljanju teškom i organizovanom kriminalu.¹⁹ Da bi se posvetila adekvatna pažnja svim bezbednosnim pretnjama 2017. godine doneta je prva a 2021. godine i druga Strateška procena javne bezbednosti.²⁰ Procena od teškog i organizovanog kriminala je izrađena u skladu sa metodologijom Evropola. Na osnovu procena, definisani su prioriteti rada i dva strateška plana policije, za period od 2018. do 2021. godine i period od 2022. do 2025. godine.

Prioriteti definisani Strateškom procenom javne bezbednosti (2022–2025) za koje su Strateškim planom policije predviđene aktivnosti za njihovo suprotstavljanje jesu: sprečavanje i suzbijanje organizovanog kriminala; sprečavanje i suzbijanje korupcije; sprečavanje i suzbijanje terorizma i nasilnog ekstremizma koji vodi ka terorizmu; sprečavanje i suzbijanje krivičnih dela izvršenih na javnom prostoru; sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, nasilja na sportskim priredbama i školama, sprečavanje i suzbijanje iregularnih migracija.²¹

U Proceni pretnje od teškog i organizovanog kriminala (2020) definisana su prioriteti: krivična dela neovlašćene proizvodnje, krijumčarenja i stavljanja u promet droga; krijumčarenje ljudima; trgovina ljudima; nedozvoljena proizvodnja i promet oružjem i eksplozivnim materijama; imovinski kriminal (razbojništva, krađa motornih vozila); ekonomski kriminal (poreska krivična dela, pranje novca, falsifikovanje novca i krijumčarenje akcizne robe); visokotehnoški kriminal (suzbijanje seksualne eksploatacije dece i maloletnika na internetu, napadi na računarske mreže i sisteme, prevare na internetu i kriminal u oblasti elektronskog poslovanja na internetu, širenje lažnih vesti i digitalno nasilje na internetu) i ekološki kriminal.²²

Možemo zaključiti da se prioriteti Republike Srbije u velikoj meri poklapaju sa prioritetima EU, što ukazuje na mogućnost za veću saradnju, posebno zato što su državljani Republike Srbije registrovani kao članovi OKG koje vrše krivična dela na području država članica EU.

¹⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020.

¹⁹ Trenutno se radi treća procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala u Republici Srbiji.

²⁰ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Strateška procena javne bezbednosti, Beograd, 2021.

²¹ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Strateška procena javne bezbednosti, Beograd, 2021.

²² Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020.

U trenutku završetka dokumenta u Republici Srbiji je bilo registrovano 27 OKG,²³ od ukupnog broja članova 7,5% se nalazilo u bekstvu i za njima su bile raspisane poternice. Dominantna kriminalna aktivnost većine organizovanih kriminalnih grupa bila je krijumčarenje i trgovina narkoticima (oko 77% od ukupnog broja OKG). U cilju izbegavanja krivične odgovornosti i lakšeg kretanja, oko 7% članova OKG je promenilo identitet, dok je više od 8% je koristilo falsifikovana dokumenta. Najveći broj članova (94,6%) bio je muškog pola i u proseku su imali približno 38 godina. Skoro 80% njih su povratnici u izvršenju krivičnih dela, od kojih je približno 60% osuđivano na zatvorske kazne duže od jedne godine. U sastavu OKG je i 5,4% žena, čija je prosečna starost bila približno 33 godine. Žene su uglavnom bile zadužene za finansije i logističke poslove. Petina njih je bila ranije osuđivana. Evidentirano je i približno 12% stranih državljana prosečne starosti od 43 godine. Strani državljanici su često imali ulogu organizatora ili suorganizatora u grupama. Radi očuvanja i širenja dominacije na kriminalnom tržištu, a samim tim i sticanja visoke finansijske moći, oko 18% OKG je primenjivalo nasilje.²⁴

Najveći procenat OKG ima homogenu i čvrstu hijerarhiju, s jasno definisanim ulogama svakog člana. Mnoge su spremne da izuzetno brzo svoje kriminalne aktivnosti i načine izvršenja prilagode potrebama kriminalnog tržišta. Potrebno je ukazati i na činjenicu da naše OKG, isto kao i OKG sa područja država članica EU, angažuju stručnjake iz različitih oblasti. To su najčešće stručnjaci iz finansija, hemije (proizvodnja sintetičkih droga), informacionih tehnologija, stručnjaci za izradu specijalnih bunkera na vozilima, i falsifikovanje.²⁵

Visok stepen organizovanosti, saradnja sa OKG širom sveta, veliko područje i intenzivne kriminalne aktivnosti omogućile su sticanje i velikog novčanog bogatstva, koje se u legalne tokove ubacuje različitim načinima pranja novca zloupotrebljavajući razvoj domaćeg i međunarodnog finansijskog sistema. Ogromna finansijska moć se koristi i za korupciju, kako bi se obezbedili uslovi za neometano vršenje krivičnih dela i za zaštitu od krivičnog gonjenja.

Zajedno sa OKG iz regiona, OKG iz naše zemlje nastoje da zauzmu vodeću ulogu u krijumčarenju kokaina iz Južne Amerike, koji se prvenstveno krijumčari

²³ Navedeni broj treba prihvatiti uslovno. U toku je izrada treće Procene pretnje od teškog i organizovanog kriminala u Republici Srbiji u kojoj će biti izneti podaci o OKG, čija krivična dela su bila predmet dokazivanja u vremenskom periodu od 2020. godine i broj OKG čija krivična dela su predmet dokazivanja u trenutku završetka pisanja procene.

²⁴ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 16–26.

²⁵ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 25.

do država Zapadne Evrope. Međutim, kokain se sve više krijumčari i prodaje i u Republici Srbiji. Marihuana je i dalje najzastupljenija droga u Republici Srbiji. Heroin se u Republici Srbiji obično krijumčari neizmenjenim rutama. Proizvodnja sintetičkih droga raste, dok tržište postaje inovativnije i sa širim spektrom ponude novih psihoaktivnih supstanci.²⁶

Na teritoriji Republike Srbije i dalje se najviše oduzima marihuana. U vremenskom periodu koji je bio predmet analize zabeležen je i porast zaplena amfetamina, ekstazija i opioda, dok je obim zaplena kokaina ostao na istom nivou.

Značajan porast krijumčarenja ljudima bio je zabeležen u vreme najjače izražene migrantske krize, u periodu 2017. i 2018. godine. Do 2018. godine dominantan *modus operandi* krijumčarenja ljudi, nedozvoljen prelazak državne granice preko „zelene linije“, skoro da je izjednačen sa brojem slučajeva nezakonitog prelaska državne granice na samom graničnom prelazu. Najčešći *modus operandi* nezakonitog prelaska na graničnom prelazu jeste zloupotreba dokumenata, gde se kao relativno nov način pojavilo korišćenje tuđih važećih isprava na osnovu fizičke sličnosti (dokumenta „*look a like*“). Osim zloupotrebe dokumenata, kontrola na graničnom prelazu se najčešće izbegavala skrivanjem u teretna motorna vozila, uključujući i vagone teretnih vozova. Tokom 2017. i 2018. godine podnete su krivične prijave protiv 12 OKG koje su se bavile krijumčarenjem ljudi i nedozvoljenim prelaskom državne granice.²⁷

Prema podacima Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, 2017. i 2018. godine identifikovano je 119 žrtava trgovine ljudima, od kojih je 111 državljanki Republike Srbije, odnosno 93%. Od ukupnog broja tih žrtava, 53 žrtve, odnosno 44.5% su mlađe od 18 godina, a među njima preovlađuju osobe ženskog pola. Žrtve trgovine ljudima uglavnom su srpski državljani, ali su identifikovani i oni iz Albanije, Danske, Severne Makedonije i Crne Gore. Žrtve trgovine ljudima sa teritorije Srbije su najčešće seksualno eksploatisane u Francuskoj, Austriji, Švedskoj, Italiji, Bosni i Hercegovini, Nemačkoj, Danskoj i Belgiji.²⁸

Republika Srbija je tranzitna zemlja za krijumčarenje vatrenog oružja. Sukobi u poslednjoj deceniji prošlog veka za posledicu su imali i veliku količinu vatrenog oružja koja je završila na ilegalnom tržištu. Prema podacima FRONTEx-a,

²⁶ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 16.

²⁷ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 58.

²⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 66.

samo na teritoriji Bosne i Hercegovine nalazi se čak 800.000 komada vatrenog oružja. Na teritoriji Republike Srbije nisu evidentirane OKG koje su se isključivo bavile trgovinom i krijumčarenjem oružja. Time su se bavile *ad hoc* formirane kriminalne grupe i pojedinci iz kriminalne sredine.²⁹ Na krijumčarenje oružja koje se nalazi u Republici Srbiji, kao relevantan faktor utiče akcija predaje oružja koja je realizovana kao reakcija na dva višestruka ubistva (predato je 108.883 komada različitog oružja i minsko-eksplozivnih sredstava).

Krivična dela ekonomskog kriminala činila su 8,1% u ukupnom broju krivičnih dela, čijim izvršenjem je Republici Srbiji naneta materijalna šteta od preko 328 miliona evra. Posebnu društvenu opasnost činila su poreska krivična dela, naročito ako uzmemo u obzir stepen njihove organizovanosti u izvršenju i štetu koju imaju za budžet. Prema podacima Ministarstva finansija, Poreska policija je podnela 2.964 krivične prijave protiv 4.015 lica za 3.179 izvršenih poreskih i 347 ostalih krivičnih dela, gde je izbegnuto da se plati porez od preko 180 miliona evra, čime je protivpravno pribavljena korist od preko 26 miliona evra.³⁰

Kada je predmet analize krijumčarenje akciznih roba, procenjuje se da su gubici od nenaplaćenih poreza na duvanske proizvode na svetskom nivou približno 40 milijardi američkih dolara, a 12 milijardi u Evropi. Srbija je tranzitno područje za krijumčarenje jeftinih „belih cigareta“ (najčešće marke Marble i Ashima), koje potiču iz Azije i s Bliskog istoka, a čije su krajnje odredište zemlje EU. Tokom 2017. godine, u Srbiji je zaplenjeno ukupno 70 tona, a u 2018. godini 11,05 tona cigareta.³¹

Pranje novca je neophodno za prebacivanje prljavog novca u legalne tokove. Najizloženiji riziku od pranja novca jesu sektori nekretnina, organizovanja igara na sreću i bankarski sektor, a potom i sektor menjača i računovođa. U 2017. i 2018. godini podneta je 31 krivična prijava protiv 228 učinilaca zbog 174 krivična dela pranja novca. Analizom predikatnih³² i krivičnog dela pranja novca, utvrđeno je da je 55,3% okrivljenih, novac pralo za sebe, dok je 44,7% okrivljenih za pranje novca

²⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 74.

³⁰ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 92.

³¹ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 100–101.

³² Predikatna krivična dela, koja odlikuje visok stepen rizika od pranja novca jesu: poreska krivična dela, zloupotreba službenog položaja, zloupotreba odgovornog lica i neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga.

to činilo za drugog. Od ukupnog broja gonjenih, 24,61% lica koja su gonjena za pranje novca bili su članovi organizovanih kriminalnih grupa.³³

ZAKLJUČAK

Brze društvene promene, priroda kriminaliteta i faktori relevantni za kriminalitet determinišu potrebu jačanja analitičkih kapaciteta neophodnih za analizu, procenu i prognozu kriminaliteta. Nema objektivne slike bez adekvatnih stručnih kadrova za njenu izradu, kao i bez adekvatne metodologije uz pomoć koje će se ta slika izraditi.

Prikupljanje podataka za do sada izrađena strateška dokumenta ukazuje na prostor za unapređenje. U Republici Srbiji postoji značajan prostor za unapređenje razmene podataka, prvenstveno kroz skraćivanje vremena i jasno definisanje postupka razmene.

Navedeni cilj se može postići uspostavljanjem Nacionalnog kriminalističko-obaveštajnog sistema (NKOS-a). Trenutno se radi na stvaranju pravnog okvira i tehničkih uslova. U uspostavljanju NKOS-a učestvuju: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Republičko javno tužilaštvo, Tužilaštvo za organizovani kriminal, Kancelarija Saveta za nacionalnu bezbednost i zaštitu podataka, Uprava carina, Agencija za borbu protiv korupcije i Poreska uprava.³⁴

Da bismo bili spremni za preduzimanje mera koje će imati za cilj sprečavanje krivičnih dela organizovanog kriminala neophodno je obrazovati Centar za integraciju podataka, koji će prikupljati podatke i izrađivati analitičke izveštaje, uključujući analizu i prognozu faktora relevantnih za krivična dela organizovanog kriminala. Osim navedenog, da bi smo na osnovu predikcije mogli da osmislimo adekvatne mere koje će se i preduzimati neophodno je, u skladu sa iskustvom Evropske unije u realizaciji EMPACT-a doneti multiagencijski plan koji podrazumeva i posvećenost svih državnih institucija neophodnih za sprečavanje krivičnih dela. Trenutno naši državni organi, učestvuju u realizaciji akcija u okviru EMPACT projekta Evropske unije.

Rezultati analize organizovanih kriminalnih grupa i njihovih kriminalnih aktivnosti, odnosno izabranih prioriteta Evropske unije i Republike Srbije ukazuju

³³ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala, Beograd, 2020, 118.

³⁴ Zoran Đurđević, Nenad Milić, „The Establishment and Development of a National Criminal Intelligence System in the Republic of Serbia“, International Scientific Conference – Archibald Reiss Days, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2020, 309–320.

na neophodnost saradnje, naročito ako se uzme u obzir kriminalno područje organizovanih kriminalnih grupa registrovanih na području Republike Srbije.

Prof. Dr. ZORAN ĐURĐEVIĆ
Full Professor, University of Criminal Investigation
and Police Studies, Belgrade

Prof. Dr. NENAD RADOVIĆ
Full Professor, University of Criminal Investigation
and Police Studies, Belgrade

PRIORITIES OF THE EUROPEAN UNION AND THE REPUBLIC OF SERBIA IN OPPOSING CRIME

Summary

The consequences of organized crime and society's demands for more effective protection have caused the need to undertake proactive activities. An objective assessment and forecast is necessary for clearly defined proactive activities. The paper presents a methodological framework for assessing the threat of serious and organized crime and procedure for choosing priorities within the European Union's policy cycle for combating serious and organized crime. The second part of the paper is dedicated to the strategic acts adopted in the Republic of Serbia, the Strategic Public Security Assessment and the Serious and Organized Crime Threat Assessment with the most important facts about organized criminal groups and areas of crime that were the subject of the aforementioned documents. In the conclusion, recommendations for the improvement of methods for data collection and exchange. i.e. for the improvement of analytical capacities necessary for the objective preparation of all strategic documents, are presented.

Key words: factors relevant to crime, crime analysis, strategic assessment, organized crime

Literatura

Akcioni plan za poglavlje 24-Pravda, sloboda, bezbednost, Vlada Republike Srbije-Pregovaračka grupa za poglavlje 24, Beograd, 2016, https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/nacrt_revidiranog_akcionog_plana_za_poglavlje_24_m.pdf.

Council Conclusions on the permanent continuation of the EU Policy Cycle for organised and serious international crime: EMPACT 2022 +, Council of the European Union, Brussels, No. prev.doc.: 5907/21, <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>.

Council Conclusions on the continuation of the EU Policy Cycle for organised and serious international crime for the period 2018-2021, Council of the European Union, Brussels, No. prev.doc.: 7704/17, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6481-2021-INIT/en>.

Dismantling encrypted criminal EncroChat communications, Europol, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news>.

- Đurđević Z., Racić I., „Evaluacija implementacije Policijsko-obaveštajnog modela u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije“, *Pravni život*, br. 9, Beograd, 2018.
- Đurđević Z., Milić N., „Značaj analitičke podrške u suprotstavljanju savremenim oblicima kriminaliteta“, *Bezbednost*, br. 1, Beograd, 2020.
- Đurđević Z., Milić N., „The Establishment and Development of a National Criminal Intelligence System in the Republic of Serbia“, International Scientific Conference – Archibald Reiss Days, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2020.
- EU Strategy to tackle Organised Crime 2021-2025*, European Commission, Brussels, COM(2021) 170 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0170>.
- Procena pretnje od teškog i organizovanog kriminala*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd, 2020.
- Strateška procena javne bezbednosti*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije Beograd, 2021.
- Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017- Revised methodology*, Council of the European Union, Brussels, 2017.
- The EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA)*, Europol, 2021.

PREGLEDNI RAD